

«КОМАНДА ФУТБОЛЬНИХ СВЯТИХ» АБО РЕЛІГІЙНА ЛЕКСИКА В ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ ФУТБОЛЬНОЇ ТЕМАТИКИ

Описано релігійну лексику, зафіксовану в художніх текстах футбольної тематики, що ввійшли до літературних проектів-антологій, укладених перед Євро-2012. На основі аналізу фрагментів есеїв сучасних українських письменників Юрія Андруховича, Андрія Бондаря, Юрія Винничука, Сергія Жадана, Максима Кідрука, Євгена Положія та Олександра Ушкалова з'ясовано, яких нових якісних ознак набуває релігійна лексика, зазнавши семантичної трансформації в художньому контексті.

Ключові слова: художній текст, релігійна лексика, семантична трансформація, лексико-стилістичні особливості релігійної лексики в художньому творі.

*...це й була вона, команда-мрія,
команда футбольних святих*

Юрій Андрухович, «Гра з випадковими числами»
*Було їх одинадцять, були вони в білих футболках
і чорних трусах, потойбічна бойова дружина,
«команда футбольних святих»...*

Сергій Жадан, «Білі футболки, чорні труси»

Парадоксально, здавалося б, порушувати тему функціонування релігійної лексики у футбольному дискурсі, який, відповідно до соціальних стереотипів, пов'язують із девіантною поведінкою, брутальністю, ненормативним слововживанням, нерідко з використанням обсценної лексики. Проте в цій розвідці зроблено спробу дещо підважити негативні уявлення широкого загалу про дискурс футбольної сфери, адже для частини суспільства футбол – це свого роду релігія, культ, з усіма притаманними їм атрибутами релігійної свідомості. Соціологи навіть схильні говорити про «футболізацію» як тенденцію відродження специфічної релігійності в сучасному постмодерному суспільстві, де, за словами героя роману Томаса Бруссіґа «Як хлопці стають чоловіками або чому футбол», «коли йде футбол, все інше перестає існувати» [1, с. 14].

Активне зацікавлення лінгвістів питаннями використання релігійної лексики поза конфесійним стилем (дослідження Надії Бабич, Тетяни Берест, Світлани Богдан, Ірини Бочарової, Юлії Браїлко, Тетяни Вільчинської, Ніни Гуйванюк, Ольги Каракуці, Алли Коваль, Альбіни Ковтун, Жанни Колоїз, Михайла Лесіва, Петра Мацьківа, Марини Навальної, Наталії Піддубної, Марії Скаб, Олександра Стишова) пов'язане з дедалі частішими випадками «мігруванням» лексем із одного функціонального стилю мови до іншого та зміною стилістичних функцій сакральної лексики в незвичних для неї контекстних ситуаціях. У цій статті буде зосереджено увагу на дослідженні семантико-стилістичних особливостей релігійної лексики, яка функціонує в художніх текстах футбольної тематики. Для аналізу специфіки стилістичного використання релігійної лексики в художніх творах, присвячених футболі, за об'єкт дослідження взято тексти з двох проектів-

антологій української прози футбольної тематики, обидва з яких упорядкував Сергій Жадан – знаний в українських письменницьких колах як пристрасний футбольний уболівальник, фанат харківського «Металіста», автор ідеї створення футбольної збірної українських письменників та незмінний її капітан. Антологія «Письменники про футбол» [4] вийшла друком у Харкові улітку 2011 року, а збірка есеїв «Тотальний футбол» [7] побачила світ у Києві навесні 2012. Обидва проекти приурочені Чемпіонатові Європи з футболу 2012 р. в Україні та Польщі для втілення своєрідних, зумовлених проведенням Євро-2012, концепцій цих видань. Книга «Письменники про футбол» має підзаголовок «Літературна збірка України» і містить есеї одинадцятьох (відповідно до кількості гравців у футбольній команді) українських авторів, серед яких як добре відомі письменники, так і менш знані літератори. У проекті-антології «Тотальний футбол» уміщено вісім текстів українських та польських авторів (по чотири письменники від України та Польщі відповідно), твори яких пов'язані з вісьмома містами, у яких відбувалися матчі Євро-2012.

Мета розвідки – виявити особливості функціонування релігійної лексики в структурі художніх творів на футбольну тему. **Завданнями** статті є: 1) відбір прикладів фрагментів текстів, у яких використано релігійну лексику, із художніх творів футбольної тематики, уміщених у згаданих вище футбольних проектах-антологіях; 2) виявлення нових якісних ознак, яких набуває релігійна лексика, зазнавши семантичних трансформацій у художньому контексті; 3) з'ясування того, як релігійні лексеми у поєднанні з іншими номінаціями творять своєрідну метафорику та емоційно-експресивну насаженість художнього тексту.

Для аналізу в цій розвідці укладено картотеку релігійної лексики, зафіксованої у художніх текстах футбольної тематики українських авторів, твори яких увійшли до літературних проєктів-антологій «Письменники про футбол» і «Тотальний футбол». Як показав розгляд фактичного матеріалу, найбільшою насиченістю релігійною лексикою вирізняються есеї на теми футболу Сергія Жадана, Юрія Андруховича й Андрія Бондаря, поодинокі релігійні номінації функціують у текстах Юрія Винничука, Максима Кідрука, Євгена Положія та Олександра Ушкалова.

Різноманітність релігійної лексики, внесеної до картотеки ілюстративного матеріалу цієї розвідки, ускладнює її класифікування за тими чи іншими критеріями. Проте як окрему групу можна виділити **теоніми** – власні назви божеств та похідні від них апелятиви. Теонім **Бог** кількаразово вжито в текстах Сергія Жадана, Юрія Андруховича, ім'я **Бог-Отець** – в есеї Андрія Бондаря, а похідники, утворені від кореня бог-, зокрема прикметник **божий** – у творі Юрія Андруховича, прислівники **побожно**, **по-божому**, – в текстах Сергія Жадана та Юрія Винничука, теонім **Господь** функціонує в есеї Максима Кідрука, а прикметник **господній** – у творі Сергія Жадана.

Сергій Жадан уживає теоніма **Бог** у словосполученні **футбольні боги**, в якому пряме значення лексеми **Бог** – «У релігійних віруваннях – творець, що створив світ і керує ним та вчинками людей» [2, с. 58], – локалізовано та спроектовано на футбольну сферу, де ця вища сила все детермінує: «Футбольні **боги** відомі своїми жартами, тож доволі часто наділяють наші міста не найкращими клубами, за які ми так чи інакше змушені вболівати» (С. Жадан, «Чорне золото надії. Донецьк») [7, с. 49]; «Тим більше, згадані тут футбольні **боги** здатні на вчинки широкі й великодушні, іноді вони діють непередбачувано й легковажно, кардинально змінюючи долю цілих спортивних товариств, наділяючи своїм **благословенням** цілі міста, скеровуючи невидимі фінансові потоки в бік твоїх улюбленців і виводячи їх таким чином із тіні та мороку на світло софитів і вершини турнірних таблиць» (С. Жадан, «Чорне золото надії. Донецьк») [7, с. 50]; «У будь-якому разі сучасний футбол, давно й надійно зав'язаний на капіталовкладеннях та вдалій селекційній роботі, підтверджує доволі просту річ – усе може одного разу змінитися, й **боги** можуть повернутися до нас обличчями, й будь-які перемоги, які ще вчора видавалися нам недосяжними й захмарними, вже за кілька сезонів стають справою буденною та прогнозованою» (С. Жадан, «Чорне золото надії. Донецьк») [7, с. 51]; «І кому тепер мають завдячувати вболівальники «Шахтаря» за ті солодкі хвилини тріумфу та ейфорії – абстрактним футбольним **богам** чи цілком реальному олігарху, який не пошкодував «своїх» мільйонів на створення нової команди?» (С. Жадан, «Чорне зо-

лото надії. Донецьк») [7, с. 52]; «Футбольні **боги** переглянули свої плани щодо нашої країни, це вже точно» (С. Жадан, «Чорне золото надії. Донецьк») [7, с. 68]. У прямому значенні функціонує теонім **Бог** в іншому есеї С. Жадана «Білі футболки, чорні труси»: «**-Бог один, – панікують хасиди, – що нам ділити?**» [4, с. 98].

Один із розділів есею Юрія Андруховича має назву «Загибель **богів**» (Ю. Андрухович, «Гра з випадковими числами») [4, с. 19]. У назві розділу приховане порівняння із **богами** футболістів київського «Динамо», які відіграли тріумфальний сезон 1975 р., здобувши в ньому практично всі можливі трофеї – чемпіонство, Кубок володарів кубків УЄФА, Суперкубок та в складі збірної вийшли у чвертьфінал Чемпіонату Європи. У назві розділу лексемі **боги** використано для оцінки високого рівня майстерності та професіоналізму динамівських гравців, багато з яких були справжніми футбольними «зірками» світового рівня. У розділі «Загибель **богів**» розповідь ведеться про провальний для динамівців футбольний сезон 1976 р., коли вони програли все – вирішальні матчі Кубка європейських чемпіонів, відбіркові ігри збірної (у якій динамівці становили більшість, були її базовою командою) на Чемпіонат Європи, матчі під час Олімпіади в Монреалі та внутрішні одноколові чемпіонати, відтак **богів** із київського «Динамо» було скинуто з футбольного п'єдесталу. Про наслідки таких ганебних невдач для тренера киян Валерія Лобановського Юрій Андрухович пише: «над його чолом перестав сяяти вогняний **німб**» (Ю. Андрухович, «Гра з випадковими числами») [4, с. 22], уживаючи ще однієї релігійної лексеми – **німб** – «сяйво, намальоване у формі круга навколо голови або над головою (на іконах, картинах релігійного змісту та ін.) як символ святості» [2, с. 623] та проводячи аналогії з німбом святих, як це зображено на іконах, і припасовуючи цей атрибут візуального зображення святих земній людині.

Андрій Бондар у своєму есеї «Мій дирдир» також згадує тренера динамівців Валерія Лобановського, і, характеризуючи цю непересічну особистість українського футболу, вживає таких релігійних лексем – **ідол** та **Бог-Отець**: «Великий Лобановський, один із наших футбольних **ідолів** – якщо не **Бог-Отець** – був догматиком не меншим від **Мухаммеда** і тираном не меншим за **Сталіна**» (А. Бондар, «Мій дирдир») [4, с. 34]. Номінацію **ідол**, яка функціонує в словосполученні **футбольний ідол**, у цьому контексті вжито в переносному значенні: «про того, кого обожнюють, перед ким схиляються, кому служать» [2, с. 394], а теонім **Бог-Отець** – у прямому значенні – за християнським вченням – одна з трьох Божих осіб. Проте, для створення контрасту в змалюванні непростого вдачі тренера, згадані релігійні номінації поєднано з лексемами із

негативною конотацією: *догматик* – «прихильник догматизму – сприйняття певного вчення або положення як вічної істини, як догми» [2, с. 233]) і *тиран* – «той, хто підкоряє собі кого-, що-небудь, диктує свою волю; жорстока, деспотична людина, що зловживає своїм впливом, становищем, своєю владою над ким-небудь; мучитель» [2, с. 1246]) та власними назвами – *Мухаммед* (основоположник ісламу, святий і пророк-посланець Аллаха, учення якого відзначалося догматизмом [9]), *Сталін* (кривавий очільник совєтської держави у 30-50 рр. ХХ ст., тиран [9]). Таке поєднання слів творить своєрідний оксиморон для експресивного зображення образу тренера: з одного боку, Лобановський – *ідол* і *Бог-Отець*, а з другого, догматик і тиран.

Якщо Андрій Бондар порівнює українського футбольного тренера Лобановського з пророком ісламу Мухаммедом, то Юрій Андрухович проводить аналогію з Буддою, вживаючи для зіставлення найменування істоти, яка, за вченням буддистської релігії, досягла найвищого стану духовної досконалості: «Комусь він нагадував *Будду*, а комусь білого ведмеда» (Ю. Андрухович, «Гра з випадковими числами») [4, с. 29]. Контраст образу створено на одночасному порівнянні Валерія Лобановського не лише з *Буддою*, а й із білим ведмедем, але підкреслено спільну рису всіх трьох – малу рухливість. Українські автори, як видно з поданих прикладів, використали у текстах футбольної тематики не лише теоніми християнства, а й інших світових релігій – ісламу та буддизму.

Фразеологізм *ясно, як Божий день* – із похідним від теоніма *Бог* прикметником у складі – має значення «цілком, абсолютно» [8, кн. 1, с. 227]; ним Юрій Андрухович підкреслює цілковиту зрозумілість описаного: «Усе здавалось ясным, як *Божий день*» (Ю. Андрухович, «Гра з випадковими числами») [4, с. 23]. У тексті Юрія Винничука прислівник *по-божому*, що походить від імені Бога, вжито у прямому значенні – «як годиться, як слід» [2, с. 803]: «Щоб *по-божому* тих дітей поховати, а то душі їхні й досі мучаться» (Юрій Винничук, «Ті, що стежать за нами») [4, с. 47], а в есеї Сергія Жадана «Білі футболки, чорні труси» прислівник-похідник *побожно* в мініконтексті *слухати побожно*, експресивно та водночас іронічно змальовує ситуацію, коли до балачки підпилого футбольного ерудита з надзвичайною уважністю і трепетом прислухаються його співрозмовники-уболівальники: «Він це говорить так авторитетно, так упевнено перевалюючись із короткої ноги на ще коротшу, що нас швидко обступають місцеві *миряни*, котрі, в принципі, *вірять* у перемогу команди, проте потребують так чи інакше *доброї пастирської звістки*, тому слухають *Сенюпобожно*, доливаючи йому в його пластиковий дитячий стаканчик різнобарвні рідини й підтримуючи обережно за лікоть,

коли *Сеню заносить на повороті*» (С. Жадан, «Білі футболки, чорні труси») [4, с. 85]. Окрім похідника від теоніма *Бог* в останньому з процитованих фрагментів функціонують ще й інші релігійні одиниці: для шанобливого називання футбольних уболівальників використано номінацію *миряни* – «люди, що живуть у миру, не мають духовного звання і не належать до духовного сану» [2, с. 525], а для констатування уболівальницької переконаності у перемозі своєї команди лексема *вірити* – «бути впевненим, переконаним у чому-небудь» [2, с. 147]. Цікавим є і приклад трансформованої фраземи – *добра пастирська звістка*, що, ймовірно, походить від двох крилатих висловів біблійного походження, які зазнали контамінації: *пастир добрий* «Ісус Христос – син Божий, а водночас і син людський, звідси і Богочоловік. Сам себе він називав *Пастирем добрим*, тобто пастухом людей – Божих овець» [3, с. 235] і *блага вість, добра звістка* «Він послав мене, щоб принести *благу вість* убогим, лікувати скрушених серцем, проголосити невольникам свободу, ув'язненим відкрити очі» (Іс. 61: 1) [5, с. 863], від якого виводять фразеологізм *подавати звістку* «сповіщати, повідомляти про кого-, що-небудь» [6, т. 3, с. 488].

Теонім *Господь* функціонує в тексті Макса Кідрука «Трансфер», де його використано як адресата прохань, до якого апелюють під час футбольного матчу прихильники команди, що розгромно програє: «Після того, як на табло засвітилося «0:6», всі, хто мав хоч яке-небудь відношення до ФК «Торпедо», починаючи з прибиральниці на тренувальній базі й закінчуючи президентом клубу, думали лише про одне: *Господи*, зроби так, щоб цей кошмар швидше закінчився» (М. Кідрук, «Трансфер») [4, с. 140].

Серед апелятивної лексики релігійного змісту в художніх текстах на футбольні теми зафіксовано кілька слововживань найменувань *святий* і *апостол*, а також використання номінацій *спасіння, церква, релігія, ікона*. В есеї Юрія Андруховича субстантивованій прикметник *святий* («Який за християнською релігією, провів життя в служінні Богові й якого після смерті церква визнала небесним заступником віруючих // Праведний, непорочний, угодний Богові. // у знач. ім. святий; Люди, які все життя присвятили служінню Богові й після смерті визнані церквою небесними заступниками віруючих [2, с. 1110]) розширив свою семантику, доповнивши поняття святості ще й відданістю футбольній грі. В Андруховичевому тексті лексема *святий* названо футболістів та тренерів кіївського «Динамо», яких уболівальники шанували за майстерну гру та посвяту улюбленому клубові. Номінація *святий* функціонує в емоційно-експресивному за конотацією словосполученні *команда футбольних святих*: «Чорт забирай, це й була вона, команда-мрія, команда футбольних *святих*» (Ю. Андрухович, «Гра

з випадковими числами» [4, с. 15].

У фрагментах із текстів Олександра Ушкалова та Сергія Жадана лексему **святий** вжито чи то самотійно, чи у складі словосполучення **всі святі** та зі значенням – «люди, які все життя присвятили служінню Богові й після смерті визнані церквою небесними заступниками віруючих [2, с. 1110]». В есеї Сашка Ушкалова «Харків: фабрика футболу» лексему **святий** ужито в складі вставної конструкції *Слава всім святым!*, що є синонімною до високочастотного за вживанням стійкого висловлювання *Слава Богу!* «(у значенні вставних слів) нівроку, далебі, як видно» [6, т. 1, с. 208]: «Словом, намагаючись розібратися в усіх цих комбінаціях, футбольний уболівальник доволі швидко втрачає запал і просто тішиться тим, що стадіон, слава **всімсвятим**, уже майже довели до кондиції» (С. Ушкалов, «Харків: фабрика футболу. Харків») [7, с. 106]. Жаданові **всі святі** з твору «Білі футболки, чорні труси» – це помічники і заступники улюбленої команди та її вболівальників, що завжди поруч і готові прийти на допомогу: «Тому марши вперед, итурмові загони безпорадних загарбників, вище стяги, лузери, карбуї крок, молода гвардіє міських божевільних – сьогодні **всісвяті** крокують у наших струнких шеренгах, сьогодні **апостоли** будуть дбати про президента нашого клубу, бо на кого йому ще покладатися як не на **апостолів**, тримаймо стрій, втягуймося у вири й гарячі потоки, що стають усе підступнішими» (С. Жадан, «Білі футболки, чорні труси») [4, с. 89]; «І чорні небеса пробиваються світлом ліхтарів, аж видно все, що там робиться, видно **всіх святих**, котрі сьогодні, безперечно, будуть на нашому боці, оскільки як можна лишити без турботи й **господньої** уваги таку кількість неприкаяних і нетверезих **прочан**, які так натхненно займають свої та чужі місця й чекають на пригорщі дарів та чудесних знаків, як можна оминати своєю ласкою таке скупчення психів, 20000 загублених у мороці горлянок, які викрикують щось брутальне й неполіткоректне, проте чесне й зрозуміле навіть найбільш далеким від професійного спорту **святим**» (С. Жадан, «Білі футболки, чорні труси») [4, с. 92]; «І тоді **святі** відкривають всі ілюзи, і повітря над нашими головами аж дзвенить від напруги і **благодаті**, й починається гра, і всі 20000 великих телячих сердець, і 20000 нервових систем запалюються, мов новорічні гірлянди, палають і рвуться від радості й захвату, і що може бути важливішим за твої крики й прокляття, за твої безголосий спів і галасливе незадоволення – твоя невірноваженість лягає в підмурівок командної гри й загальної перемоги...» (С. Жадан, «Білі футболки, чорні труси») [4, с. 92-93]. **Святі** у Сергія Жадана не лише невидимі опікуни футбольної команди та її уболівальників, **святі** відкривають для них небо, аби **бла-**

годать («у релігійному уявленні – щедроти, дари, ласка невідомих, таємничих сил» [2, с. 54]) Божа сходилася на учасників футбольного дійства безпосередньо під час матчу. В іншому фрагменті **святими** Жадан називає футбольну команду, створюючи ідентичну з Андруховичевою метафору: «Було їх **одинадцять**о, були вони в білих футболках і чорних трусах, потойбічна бойова дружина, «команда футбольних **святих**», вони перепинили нам шлях і дивилися на нас похмуро й осудливо» (С. Жадан, «Білі футболки, чорні труси») [4, с. 102-103]. У поданих вище цитатах із тексту Сергія Жадана функціують ще й інші релігійні лексеми: номінація **апостол** у зацитованому контексті синонімна з назвою **святий**, вона актуалізована в прямому значенні – «Згідно з євангельськими переказами – кожний із дванадцяти учнів Христа, яких він послав проповідувати своє вчення» [2, с. 22] та використана для називання небесних заступників улюбленого футбольного клубу; прикметник **господній** – у словосполученні **господня увага** – увага **Господа**, якої прагнуть і потребують усі, навіть не зовсім тверезі футбольні фанати, та лексема **прочани** («прочанин – богомалець, паломник» [2, с. 997]) – для називання футбольних уболівальників та проведення паралелів їхньої виправи на стадіон із прощеною до святих місць, де фанати переживають своєрідний катарсис, який за емоційною силою можна порівняти хіба що з релігійним. У цьому ж значенні лексема **прочани** функціонує в ще одному фрагменті есею Сергія Жадана, де йдеться про футбольних фанатів, для яких стадіон є місцем «паломництва»: «Він довго говорить, але сказавши все, вичовгує надвір, в сутінь, і ми всім гуртом витихаємося за ним, не маючи жодного наміру спинятися й здаватися, й вишукуючи нові теплі нори, де закипає полум'я й плавиться залізо, і де гуртуються загони **прочан**, готових будь-якої миті рушити на білі, як сонце, стадіонні вогні» (С. Жадан, «Білі футболки, чорні труси») [4, с. 85].

Своєрідних лексико-стилістичних трансформацій зазнає в тексті Андрія Бондаря «Мій дирдир» лексема **спасіння** – «За релігійним уявленням – рятунок од вічних мук у загробному житті» [2, с. 1166], якого, на думку персонажа есею, можна досягнути завдяки перемозі улюбленої футбольної команди: «По-перше, гуманістичного пафосу у футболі насправді мало, як у кожній тоталітарній **вірі**, яка пропонує людині примарне **спасіння**. Якщо, звісно, вважати **спасінням** – перемогу твоєї команди» (А. Бондар, «Мій дирдир») [4, с. 33].

У прямому значенні «бути впевненим, переконаним у чому-небудь» [2, с. 147] ужито дієслова **вірити** в есеї Сергія Жадана «Білі футболки, чорні труси», проте в цьому контексті це не визнання існування Бога, а віра у зіцівальну силу футболу, яку, на думку автора, має ще хіба тільки **церква**

«релігійна організація духовництва і віруючих, об'єднана спільністю вірувань та обрядовості» [2, с. 1361]: «Але не зважаючи ні на що – футбол витягує нас зі зневіри й покинутості, він як **церква**: ви можете навіть не **вірити**, проте все одно співаєте разом із іншими, принаймні щоби зігрітися» (С. Жадан, «Білі футболки, чорні труси»), [4, с. 82]. У цьому ж есеї Сергій Жадан, перелічуючи втрати головного персонажа, серед інших називає **відлучення від церкви** як від релігійної інституції, згромадження – утворене від стійкого сполучення слів «**відлучати (відлучити) від церкви** – проголошувати чужим церкві, виключати з числа віруючих» [6, т. 1, с. 603], яке, хоч і не зафіксоване в словниках як фразеологізм, проте мовці сприймають його як стійку семантичну конструкцію, що вербалізує «міру покарання, що практикується в деяких релігіях за дії, несумісні зі схвалюваним церквою способом життя, за порушення церковних правил, за відступництво або за ересь; полягає в перериванні всяких стосунків між церквою і особою, яку відлучають» [9]: «Школа виживання, печальні курси акліматизації, втрата будь-яких професійних навичок, відмова від перспектив кар'єрного росту, зречення від шлюбних контрактів, відписування батьківської спадщини на користь громади, відлучення від **церкви**, вигнання з партійного осередку – я нічим не відрізняюся від решти спраглих на цій трибуні, нас усіх поєднує пам'ять про наші втрати, ми й тримаємося один одного через відчуття спільно втрачених скарбів та капіталів» (С. Жадан, «Білі футболки, чорні труси») [4, с. 94].

Автор есею «Мій дирдир» Андрій Бондар вдається до метафоричного порівняння футболу з **релігією**, наголошуючи на тому, що в атеїстичну советську епоху футбол у споконвіку релігійному українському суспільстві став своєрідною заміною релігії: «Гадаю, футбол був якщо не різновидом, то точно заміником **релігії** в нашої атеїстичній країні» (А. Бондар, «Мій дирдир») [4, с. 37]. Натомість у тексті Євгена Положія лексему **релігія** вжито в прямому значенні – «Погляди та уявлення, в основі яких лежить віра в існування надприродних сил – богів, духів, душ, в їхнє панування над світом // Та чи інша віра; віросповідання» [2, с. 1024]: «Якщо вести мову про пам'ятники, то принаймні два з них у Києві пов'язані певними тематичними асоціаціями. Звісно, як завжди, досить суперечливими й, можливо, навіть неприйнятними для людей, які шанують **релігію** (але не для вболівальника київського «Динамо»))» (Є. Положій, «М'ячі. Київ»), [7, с. 27-28]. Автор має на увазі пам'ятники князеві Володимирі – хрестителю України та Валерієві Лобановському – тренерові київського «Динамо» і збірної. Суперечливість тематичних асоціацій між цими пам'ятниками Євген Положій пояснює так: «Князь Володимир запозичив релігійну ідею у візан-

тійських греків, окресливши таким чином курс на Європу і змусивши власний народ прийняти нову віру. Лобановський сам створював ідеї та концепції і змушував Європу приймати їх. Та хоч як, а кожен із них був новатором у своїй справі» [7, с. 29]. Автор, до певної міри, виправдовується перед практикуючими християнами, що вдався до порівняння не на користь Святого Володимира Великого, який ідею хрещення запозичив, а тренера-новатора, яким був творцем ідей, що їх футбольна Європа з цікавістю сприйняла.

У прямому значенні вжито лексему **ікона** – «Живописне, мозаїчне або рельєфне зображення Бога чи святого, якому поклоняються віруючі; образ» [2, с. 395] у фрагменті з тексту Сергія Жадана «Чорне золото надії. Донецьк», де описано інтер'єр роздягальні донецького «Шахтаря», в якому знайшов своє належне місце цей християнський символ: «У роздягальні «Шахтаря», куди теж можна зайти під час екскурсії, поряд із футболками гравців стоїть велика **ікона** – клубний талісман» (С. Жадан, «Чорне золото надії. Донецьк») [7, с. 55].

Ще одна група апелює релігійною лексикою, зафіксованою в текстах футбольної тематики, це назви християнських чеснот: **всепрощення, покаяння, смирення**. Перші дві з них ужито в есеї Сергія Жадана «Білі футболки, чорні труси» в прямому значенні: **всепрощення** – «Прощення усього й усіх; усупрощення» [2, с. 162], **покаяння** – «Беззаперечна готовність виконувати чужі накази, розпорядження, вимоги і т. ін.; шаноблива підлегливість // Поступливість, слухняність, покірливість // Непротивлення долі; смиренність» [2, с. 842], а щодо лексеми **смирення**, то з контексту важко встановити, яке зі словникових значень цієї лексеми тут актуалізовано – друге чи третє: «2. Покірність, лагідність. 3. Відсутність гордовитості; усвідомлення своєї мізерності, нікчемності» [2, с. 1153]: «Як передати гіркоту в горлі й скрегіт зубів, нервові розлади й слухові галюцинації, як загалом можна розповісти про те, чого немає – про передчуття футболу, про велику науку **всепрощення**, котра допомагає вижити й стати на ноги після чергового розгрому?» (С. Жадан, «Білі футболки, чорні труси») [4, с. 78]; «Нас утримує на ногах при звичаєність до місцевого клімату й алкоголю, ми пізнаємо один одного за розфокусованими поглядами й різними жестами, нами водить по стадіону потреба справедливості й жадоба реваншу, і той, хто думає, ніби справа лише в рахунку, ніби саме рахунок збиває нас у зграї чи розганяє нас по наших квартирах, той просто нічого не розуміє в чорних закутках запеклої чоловічої свідомості, в глибоких штольнях нашої невпевненості та переконаності, той нічого не розуміє в тактиці єврокубкових поєдинків, котрі вимагають від нас терпіння й витримки, **покаяння**, без яких неможлива жодна велика

перемога, думаю я, і за рахунку 2:0 на нашу користь ми йдемо на перерву» (С. Жадан, «Білі футболки, чорні труси») [4, с. 94-95]. Уживання релігійної лексики на позначення християнських чеснот у футбольних контекстах створює неповторне емоційно-експресивне враження, своєрідний стилістичний ефект (як, наприклад, навчитись **всепрощення** після розгромної поразки улюбленої команди чи плекати в собі **покору** та **смирнення** задля здобуття майбутніх перемог).

У статті проаналізовано функціонування ужитих у текстах футбольної тематики релігійних лексем: теонімів християнства – *Бог, Бог-Отець, Господь*, теонімів інших світових релігій – *Будда, Мухаммед*, а також апелятивів: *побожно, по-божому, господній, благословення, німб, ідол, миряни, прочани, вірити, віра, святий, апостол, благодать, спасіння, церква, релігія, ікона, всепрощення, покура, смирення, стійких сполучень слів – ясно, як Божий день, відлучення від церкви і трансформованої унаслідок контамінації фраземи – добра пастирська звістка*, які збагатили художнє мовлення творів про футбол конфесійно маркованими лексичними засобами. Хоча в аналізованих есеях і зафіксовано використання прямих значень релігійних лексем, проте в більшості слововживань релігійних одиниць у текстах на теми футболу відбулися зміни їхнього первинного лексико-семантичного значення та стилістичного навантаження. Цікаво, що релігійна лексика вживається в художніх текстах футбольної тематики не поодинокі, а найчастіше, цілими блоками, що є свідченням своєрідного культового сприйняття футболу, подібного до культу релігійного.

Оскільки в розвідці вдалося проаналізувати далеко не всі з виявлених у творах футбольної тематики релігійних номінацій, перспектива подальших досліджень специфіки вживання релі-

гійної лексики в художніх текстах на футбольні теми полягає в докладному описі семантико-стилістичних особливостей усіх номінацій релігійної тематики, зафіксованих в есеях про футбол із аналізованих літературних проєктів-антологій, та в поглибленому розгляді виявлених лексичних та стилістичних трансформацій релігійних назв, що функціонують поза конфесійним стилем.

Література

1. Бруссіг Т. Як хлопці стають чоловіками або чому футбол. Повість / Томас Бруссіг / пер. з нім. С. Онуфрієв. – Львів : Кальварія, 2006. – 96 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – Київ; Ірпінь : Перун, 2001. – 1440 с.
3. Коваль А. П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові / А. П. Коваль. – [Вид. 2-ге]. – К. : Либідь, 2012. – 312 с.
4. Письменники про футбол. Літературна збірка України / [укл. С. Жадан]. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2011. – 320 с.
5. Святе Письмо Старого та Нового Завіту: Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, арамейськими та грецькими текстами / пер. о. І. Хоменка. – Б. м. в. : United Bible Societies, 1991. – 1070 + 324 с.
6. Словник української мови : в 11-ти тт. / [Ред. кол.: І. К. Білодід та ін.]. – К. : Наукова думка, 1970-1980. – Т. I-XI.
7. Тотальний футбол : есеї / [Упор. Сергій Жадан]. – К. : Грані-Т, 2012. – 216 с.
8. Фразеологічний словник української мови: у 2-х книгах / [ред. кол. : Л. С. Паламарчук та ін.]. – К. : Наук. думка, 1993. – Кн. 1-2.
9. Вікіпедія [електр. ресурс]. – Доступно з : <https://uk.wikipedia.org>

Описана религиозная лексика, зафиксированная в художественных текстах футбольной тематики, вошедших в литературные проекты-антологии, изданные перед Евро-2012. На основе анализа фрагментов эссе современных украинских писателей Юрия Андруховича, Андрея Бондаря, Юрия Винничука, Сергея Жадана, Макса Кидрука, Евгения Положия и Александра Ушкалова определено, какие новые качественные признаки обретаёт религиозная лексика, подвергающаяся семантической трансформации в художественном контексте.

Ключевые слова: художественный текст, религиозная лексика, семантическая трансформация, лексико-стилистические особенности религиозной лексики в художественном произведении.

In this article religious vocabulary, presented in various texts of fiction using football subject, has been described. These texts were included in to literary projects-anthologies compiled before Euro-2012. On the basis of analysis of essays fragments by modern Ukrainian authors Yuriy Andrukhovych, Andriy Bondar, Yuriy Vynnychuk, Serhij Zhadan, Max Kidruk, Yevhen Polozhiy and Oleksandr Ushkalov it has been found out what new quality features religious vocabulary acquires after semantic transformation in fiction context.

Keywords: a text of fiction, religious vocabulary, semantic transformation, lexico-stylistic peculiarities of religious vocabulary in a text of fiction.